

La situació de l'alguerès 25 anys després de la mort de Francesc Manunta i de *Tintín* en alguerès

Andreu Bosch i Rodoreda
Universitat de Barcelona

El propassat 13 de gener va fer vint-i-cinc anys de la mort del poeta, sacerdot i estudiós de l'Alguer Francesc Manunta (1928-1995), efemèride que coincideix amb el 25è aniversari de l'edició en alguerès de *Tintín al país de l'or negre* (Barcelona: Juventut, 1995). Per aquest motiu, el 20 de gener vaig publicar en *El Punt Avui* l'article «25 anys de la mort de Francesc Manunta i de *Tintín* en alguerès», que amplio i reviso en aquest número de LLENGUA NACIONAL.

De fet, feia deu anys que havia publicat en *El Punt* l'article *in memoriam* «L'alguerès Francesc Manunta, quinze anys després», el 28 de març del 2010. Entre altres consideracions, lloava el seu activisme cultural i lingüístic, la seva tenacitat:

«En Manunta activista cultural havia aconseguit l'autorització del bisbe d'una segona missa en català *ad experimentum* a l'Alguer, a la catedral de Santa Maria, diumenges. La primera autoritzada fou la de Josep Sanna, autor del *Diccionari català de l'Alguer*, encara avui oficiada i continuada cada dissabte per Antoni Nughes, a Sant Francesc¹. Qui no recorda, amb un somriure nostàlgic, les discussions lingüístiques i de codificació en l'àmbit de la litúrgia entre Nughes i Manunta, entre aquell *Anjoni de Déu* de Nughes (fent ús formal del sardisme generalitzat per *anyell*, del sard *anzòne*, en logudorès, o *angiòni*, en campidanès, que jo he documentat el 1734) i l'*Anyell de Déu* de Manunta (per dignificar l'alguerès litúrgic, allò que ell anomenava l'*alguerès clàssic*)? De fet, ni quan oficiava la missa Manunta no deixava de banda el seu *postulat* lingüístic, fins i tot a vegades alliçonava els feligresos: «*cremar*, en català, que ja trobem al *Cant de la Sibila* que es canta a l'Alguer des de fa segles; però

en alguerès diem *brujar*» (una interferència lexical del sasserès *brusgià*, que començo a documentar el 1802).»

Em preguntava en l'article del passat gener dins *El Punt Avui* com, vint-i-cinc anys després, «hauria valorat Francesc Manunta l'actual situació de l'alguerès i de l'activisme cultural de la ciutat catalana de Sardenya».

Poc s'hauria imaginat aquest fundador d'Òmnium Cultural de l'Alguer (1993) i un dels impulsors del Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori de l'Alguer (1994) que avui el centre ja no existiria (sí, tanmateix, Òmnium Cultural de l'Alguer, presidit per Esteve Campus)², malgrat la bona feina feta durant anys en formació de mestres i en adaptació de materials didàctics al català de l'Alguer, com el *Tintín al país de l'or negre*, elaborat per un grup de joves algueresos com a experiència pilot. Poc s'hauria imaginat els efectes del Projecte Palomba d'alfabetització dels alumnes de l'escola primària i secundària obligatòria de l'Alguer a cavall de l'abril de 1999 i el maig del 2010! I hauria gaudit de veure en funcionament La Costura, un projecte d'escola bressol en alguerès, italià i anglès que va poder desplegar bona feina entre els anys 2004 i 2015.

Vull recordar, aprofitant l'avinentsa i a tall d'homenatge als joves autors, unes consideracions lingüístiques que vaig escriure en el 2012 sobre l'adaptació de *Tintín al país de l'or negre* (1995) al català de l'Alguer:

«I vet aquí la primera frase del text *Tintín al país de l'or negre* adaptat a l'alguerès: "Ara! Ara! Venc lego!"

¹ Antoni Nughes, sacerdot i historiador de l'Alguer, que oficiava la missa en alguerès, va morir el 4 de maig del 2018.

² I altres associacions per la defensa de la llengua i la cultura de l'Alguer, com l'Obra Cultural, l'Associació per a la Salvaguarda del Patrimoni Historicocultural de l'Alguer, l'Escola de Alguerés Pasqual Scanu, l'Ateneu Alguerès i la delegació algueresa de la Plataforma per la Llengua.

en lloc de la versió original “Ja va! Ja va! De seguida!”, en boca d’un benziner. Seguida de la intervenció d’un dels Dupont, que diu: “*I deixi-me calqui gotera per a l’encenedor...*” enfront de «I deixeu-n’hi unes quantes gotes per a l’encenedor». Però n’hi ha d’altres de ben il·lustradores: “*I com: no és ver que tu sés vengut a me diure d’un càrrec d’armes i de municions?*”, pregunta el poderós xeic a Tintín; o “*Donques tu m’has dit una mentida, fill de cutxo!*” en lloc de “Llavors tu m’has mentit, fill de gossa” (p. 17). I acaba el llibre amb l’enrabiada del capità Haddock per les *mataresies* (‘trapelleres’) d’Abdallah, el fill de l’emir, “*la mia coqueta olida*” o “*lo meu pardalutxo cantador*” (p. 61): “*Mataresa! Mataresa! Ja el pot ben diure! Però, per saber la continuació de la mia història, no comptau més amb mi. Llamp de llamp, és acabat, i ben acabat*” (p. 62).»³

De fet, també fa vint-i-cinc anys del primer número de la revista didàctica *Mataresies. Periòdic al servici dels minyons*, de la qual es van fer una setantena de números des de 1995 fins al 2007 (en diverses etapes). Totes aquestes publicacions i altres, editades pel Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori, van anar teixint un model de llengua escrita fixat per Luca Scala en *Català de l’Alguer: criteris de llengua escrita. Model d’àmbit restringit de l’alguerès* (Barcelona: PAM, 2003)⁴.

Però davant d’aquests projectes educatius interromputs per causes diverses i en una societat actual en què pocs minyons són catalanoparlants, com demostra l’enquesta sobre *Els usos lingüístics a l’Alguer* de 2015, comença a haver-hi una nova alenada de reivindicació lingüística, de la mà de la Llei regional de 3 de juliol de 2018 *Disciplina della politica linguistica regionale*, que estableix que «la llengua sarda, el català de l’Alguer i el gal·lurès, el sassarès i el [genovès] tabarquí, constitueixen part del patrimoni immaterial de la Regió, que ha d’adoptar les mesures necessàries per a la seva tutela, posada en valor, promoció i difusió»⁵,

Que la Plataforma per la Llengua, a través de la seva delegació algueresa, hagi impulsat la campanya de conscienciació *Volem l’escola en alguerès / Vogliamo la scuola in algherese* és una bona notícia: «*Volem l’escola en alguerès* és la campanya més important

Trobada a la seu de la Plataforma per la Llengua amb la directora Neus Mestres, el passat 23 de desembre de 2019, per conèixer la campanya “Sem 10 milions que parlem alguerès”

que havem mai activat: totes són estades importants, però aqueixa és realment especial per la sua projecció en lo futur», en paraules d’Irene Coghene, activista cultural algueresa i membre de l’Executiva de la Plataforma⁶. Perquè es basa en la recollida de signatures per a tornar a dur l’alguerès a l’escola, acompanyada de la campanya arreu dels territoris de parla catalana «Som 10 milions, som una llengua», amb el lema específic «Sem 10 milions que parlem alguerès», que em recorda Expolangues 2010 amb el lema «*Le catalan, la langue de 10 millions d’Européens*» que va desplegar a París l’Institut Ramon Llull el febrer del 2010, amb el català com a llengua convidada a aquest saló d’aprenentatge de llengües.

Tanmateix, aquesta «campanya per reclamar l’ensenyament en alguerès», en aplicació de la Llei regional del 2018, que «reconeix a les famílies lo dret de sol·licitar l’ensenyament en la llengua de la ciutat al moment de la inscripció a l’escola», «ni manco enguany aquesta opció és estada possible». Segons la Plataforma per la Llengua, un 88,2% dels algueressos entén l’alguerès, un 36,4% el sap parlar amb fluïdesa, un 8,1% l’escriu, si bé un altíssim «93,3% volen que s’introdueixi l’alguerès a l’escola»⁷.

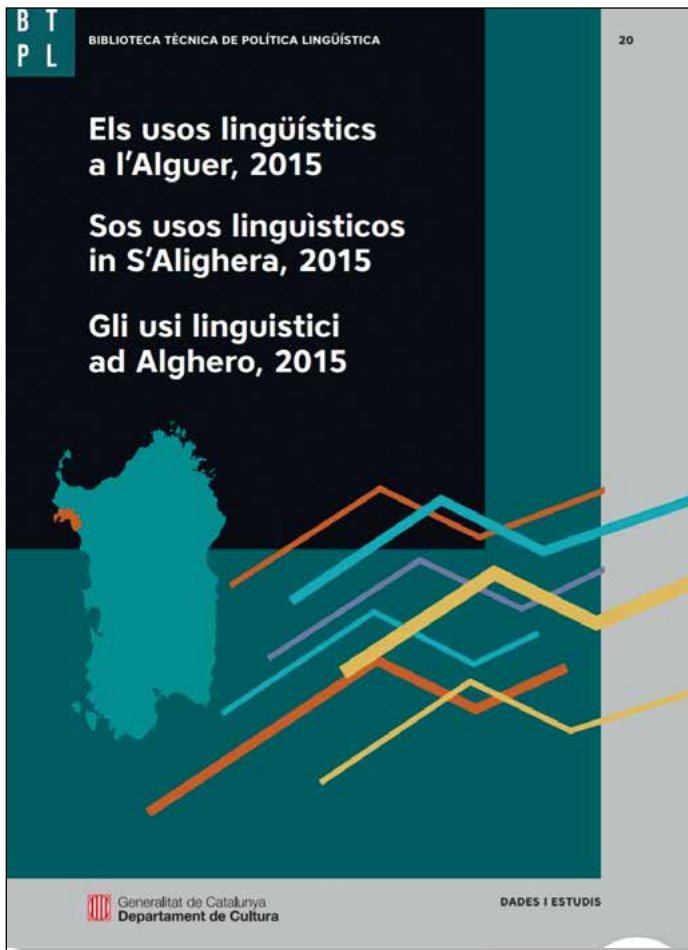
3 Andreu Bosch i Rodoreda, «A propòsit de l’edició de Tintín en alguerès i dels problemes de codificació», *Zeitschrift für Katalanistik / Revista d’Estudis Catalans*, núm. 25 (2012), p. 51.

4 *Ibidem*, pp. 50-51.

5 Legge Regionale 3 Luglio 2018, n. 22 *Disciplina della politica linguistica regionale*, art. 2: «La lingua sarda, il catalano di Alghero e il gallurese, sassarese e tabarchino, costituiscono parte del patrimonio immateriale della Regione, che adotta ogni misura utile alla loro tutela, valorizzazione, promozione e diffusione».

6 “Los minyons a escola”, *La Corbella*, 34, pàg. 40.

7 *La Corbella*, 34, pàg. 30.

Portada de l'estudi sociolingüístic trilingüe a cura de Francesc Ballone (Barcelona: Direcció General de Política Lingüística, 2018)

Aquestes dades sociolingüístiques deriven, a grans trets, de l'*Enquesta d'usos lingüístics a l'Alguer* (2015), encarregada pel Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Se'n poden consultar les dades i l'anàlisi sociolingüística de Francesc Ballone en *Els usos lingüístics a l'Alguer, 2015* (Barcelona: Direcció General de Política Lingüística, 2017), i en les traduccions en sard i en italià *Sos usos linguísticos in S'Alighera, 2015. Gli usi linguistici ad Alghero, 2015* (2a edició: 2018), també a cura de Francesc Ballone. Si les comparem amb les dades de l'*Enquesta sobre els usos lingüístics a l'Alguer 2004. Llengua i societat a l'Alguer en els inicis del segle XXI* (Barcelona: Direcció General de Política Lingüística, 2004), a cura d'Enrico Chessa, la situació, lluny de millorar, empitjora, per tal com es confirma el trencament de la transmissió oral de l'alguerès de pares a fills. També en parla Guido Sari en *El català de l'Alguer: una llengua en risc d'extinció* (Barcelona: La Busca, 2012).

I acabo amb quatre apunts lingüístics. La campanya *#som10milions* de la Plataforma per la Llengua⁸ recull i difon les diverses variants lèxiques referides al tomàquet, en alguerès *pomata*, solució que documento a l'Alguer des de 1745 (amb «una sistella de pumata»), enfront de la variant *tomata* (1700)⁹. Visitar l'Alguer no sempre permet copsar-ne la catalanitat lingüística: podem trobar un arcaisme fossilitzat en una funerària de l'Alguer: www.rumpura.com, amb un *rumpura* que remet al *xisto* 'malnom' *Rompuda*, participi femení del verb *rompre*, pronunciat «rumpura», formes que avui han evolucionat cap a *rompir* i *rompida*, amb canvi de conjugació verbal; i també podem prendre vins de diversos cellers amb noms algueresos, com ara *Margalló*, *Gínjol*, *Cabiròl* (topònim), *Valmell* (solució algueresa per *vermell*), *Vi marí* i *Tanca Farrà*¹⁰.

8 *La Corbella*, 34, pp. 18-19 i 32-33.

9 Andreu Bosch i Rodoreda, *Els noms de la fruita a l'Alguer* (Barcelona: PAM, 1999), p. 140.

10 Vegeu-los amb detall en Andreu Bosch i Rodoreda, «Riqueza onomasiològica de las variedades de uva y de la fruta en Alguer entre los siglos XVII i XIX», *Propter magna recreatus. Lengua, literatura y gastronomía entre Italia y la Península Ibérica* (Universidade de Santiago de Compostela, 2019), pp. 106-108.